

A SZABADSÁGHARC HARCÁSZATA

A szabadságharc harcászatainak tanulmányozásánál figyelembe kell venni, hogy a magyar forradalmi vezetés az idő sürgetése miatt nem tudott önálló útra térni, nem tudta a forradalom adta lelki és szellemi szabadság felszabadított erőit kihasználni, hanem kénytelen volt a rendi, feudális tisztikar által vezetett osztrák hadsereg feudális és rendi mivoltából fakadó alakításokkal, megkötöttségekkel teljes módszereit átvenni.

Az állandó jellegű osztrák hadseregnél a zártrendben való harc természetes volt. Az igazságtalan hadkiegészítési rendszer mellett csak tömör tömegalakzatban tisztek és tiszt-helyettesek éber megfigyelése alatt lehetett elvárni a katonáktól a helytállást. A technika nem haladta még túl ezt a tömegalakzatban való harcot. Az ellenség összefogott gyalog-

sági tüze nem képezett oly tüzerőt, amely a sorok szétszórására, vagy különösen a megsemmisítésre elegendő lett volna. A tüzérség tüze még annyira merev volt, hogy a tüzérségi tűzhatás területéből a tömör alakzatban menetelő gyalogos egység különös veszteség nélkül még ki is tudott húzódni.

A magyar szabadságharcos honvédség forradalmi természete módot adott volna arra, hogy felhagyjon ezzel a rendi hadsereg nézve létszükségletet jelentő harceljással. Mivel azonban a tisztikar zöme az osztrák hadsereg emlőin nevelkedett, ettől a rendszertől nehezen tudott elszakadni. De mégsem annyira a belátás, mint inkább a kényszer térítette el fokozatosan az osztrák szabályzatokban előírt harceljárástól a szabadságharcos honvédséget. A kényszerítő körülmény pedig az volt, hogy az állandó hadseregek harceljásánál szokásos tömegekben való zártrendi mozgás és az ilyen alakzatban való harc hosszú kiképzési időt követelt, ezért csupán az állandó hadseregek módszere lehetett.

A szabadságharc harceljását zászlóaljnyi erő váltakozó lökése és ellenlökése jellemezte. Nagy tömegek harcánál a zászlóaljak mint a harcászati vezetés egységei teljesen zárt alakzatban („Tömeg”-ben = századok háromsoros vonalban egymás mögött) töltötték be a harcmezőt szélességben és mélységben.

Ha a zászlóalj önállóan vagy szárnyon küzdött, akkor harcalakzata nem a „Tömeg” volt, hanem bizonyos mértékig szétbontakozott.

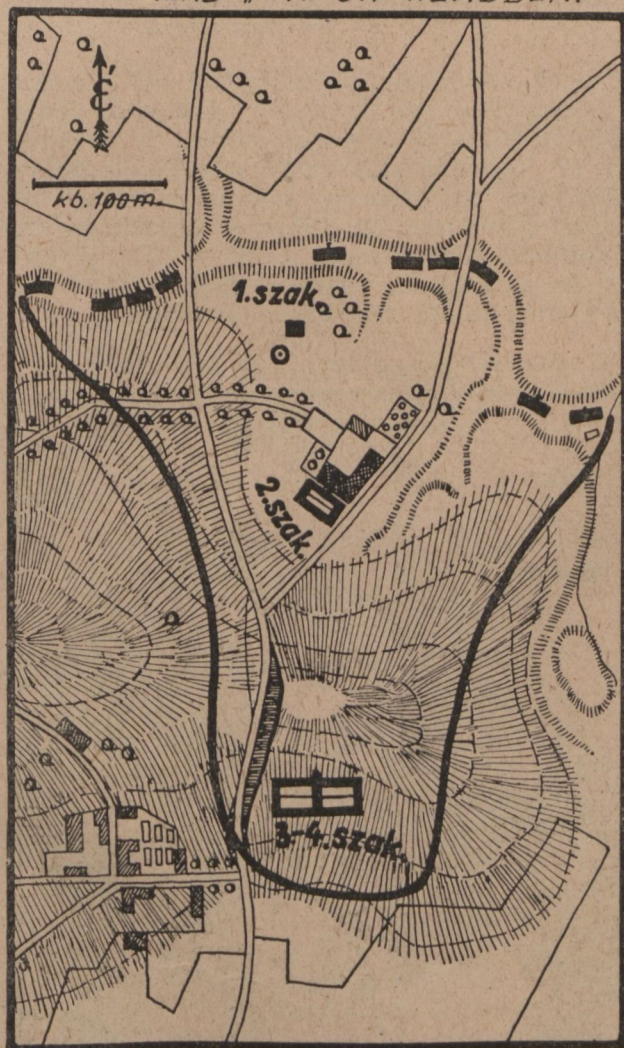
Ilyen esetekben a század és az osztály (két század) csoportosulását a szöveg között elhelyezett vázlatok szemléltetik.

A zártrendben való harcot és a lökemharcászatot az igen nagy mélység jellemezte. Mélység kellett, mert az ellenség tevékenységének ellensúlyozására, vagy meghiusítására újabb és újabb lökemek végrehajtása volt szükséges, ehhez pedig az erőt csak a mélységben lévő csapatokból vehették.

Az élen mindig a harc bevezetésére előrevetett csatárok lánc halad. E csatárláncon a honvédek hármass csoportokat képeztek. E csoport volt a „láncszem”. Ezen belül a csatárok előremozgása, egymást túlhaladó előreszivárgás volt. A mozgáshoz egymásnak tüztámogatást nyújtottak a láncszem tagjai. A láncszemen belül egyik honvéd puskájának mindig töltött állapotban kellett lenni. Egyszerre tehát a láncszem három tagja nem tüzelhetett!

A harc bevezetésére előrevetett csatárlánc tulajdonképpen a harc eldöntésében is résztvevő és e lánc és a mögötte menetelő „segély-részek” hivatása volt a harc eldön-

SAZAD „NYITOTT” RENDBEN.

MEGJEGYZÉS: = csatárlánc
 = segélyrész (2.szak.)
 = tartalék

tése, az üldözés bevezetése, az elfoglalt terület (helység, stb.) megtartása. Ha súlyos harcokra került a sor és a csatárláncot a harcbevezetés megtépázta, akkor a segélyrészen át a zöm mögé a tartalékhoz gyülekeztek a csatárok.

A lökemharcászatra és ebből folyó mélyégi tagozásra jellemző, hogy alapvető szabály szerint az előbb jellemzett két harcos lépcső mögött az összerőnek mindig *legalább egyharmadát kellett tartalékként visszahagyni és ez a tartalék a döntés kierőszakolásában elvileg nem vett részt.* Rá, az éppen folyó harc eldöntése után is szükség volt, ismeretlen helyről és ismeretlen időben várható és megújuló lökések elhárítására vagy letörésére.

A késhegyig menő és a döntést az utolsó tartalék bevetésével is kicsikaró harcot a szabályzatok nem ismerték.

Ezt az elvet is az igazságtalan hadkiegészítéssel szervezett állandó hadseregek szelleme magyarázza meg. Az elől harcoló ily tömeg mögött *mindig* kell érintetlen erő, mert az ily sereg bármikor csődöt mondhat és szétfuthat.

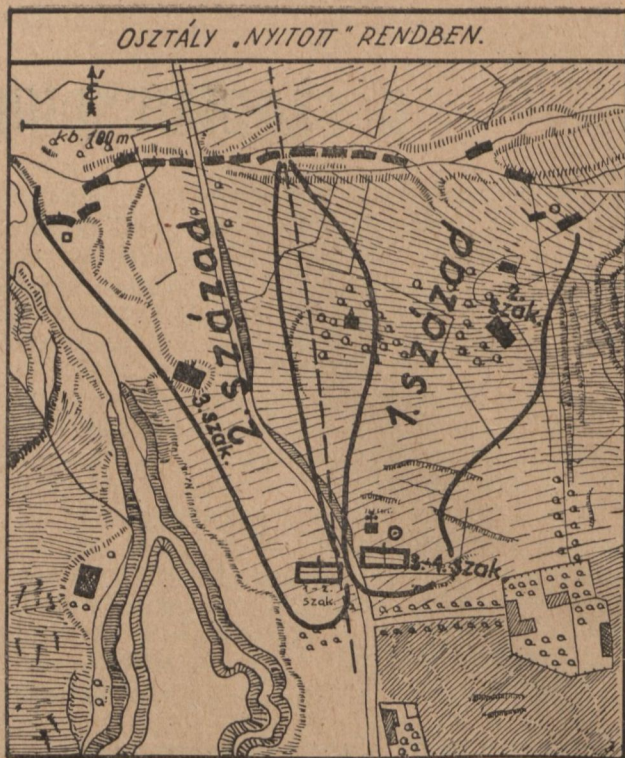
A lovasság támadása ellen a zártrendben menetelő és harcoló gyalogsági tömegek, alakzatuknál fogva, védettek voltak. Kisebb gyalogos egységek „süندisznó állások”-hoz hasonló módon minden irányban tűzhatás kifejtésére képes csoportokat („gomolyok”) alkottak és ezek a kisebb csoportok a lovas támadás ideje alatt is alakzatukat megtartva igyekeztek nagyobb tömegekhez csatlakozni.

A harcban való manőverre a zártrendben harcoló gyalogos zászlóaljok nem voltak túlságosan alkalmasak. A zártrendű tömegek arcvonal változtatása, átcsoportosítása nehéz. A manőverezésre általában a csatárláncban harcoló kisebb egységeket és a lovasságot használták fel.

A védelem tekintetében a szabályzatok egybehangzóan azt rendelik el, hogy csak oly szoros, falu, település, stb. védelme célra vezető, amit az ellenség könnyen, rövidebb úton el nem kerülhet. Ha a megkerülésre mód van, akkor védőállást foglalni értelmetlen, mert az előnyomuló fél a védőállást feltétlenül megkerüli, hogy a harcot nyílt területen vívja meg.

A védelemnek komoly elhárító ereje volt, szelleme az aktivitás. Torlaszokkal, tűzzel, akadályokkal és sánccal feltartóztatott ellenséget sűrű ellentámadásokkal késleltették előretörésében. Reteszállást és a hátsó védőállást ismerték. Érdekes a védelem értékelésére, hogy minden védőállásnak egyik fontos kelléke a jól előkészített visszavonulási út, a visszavonulásra hagyott rés volt. Tehát védelemnél sem képzelték el a megsemmisítésig menő harcot. (A kis zsoldos hadseregek idejéből visszamaradt félelem a pótolhatatlan hadsereg megsemmisítésétől).

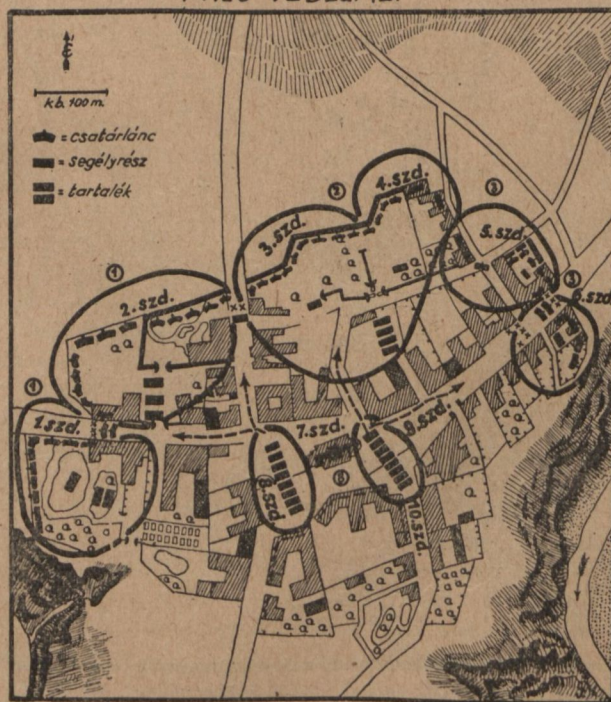
Község védelmének rendszerét a vázlat szemlélteti. Magaslati vonal védelmének elvi berendezése az volt, hogy az előőrsek (csa-

MEGJEGYZÉS: = csatárlánc = tartalék
 = segélyrész = szd. sávhatár

atárlánc) a magaslat ellenség felé eső oldalán a peremvonal előtt álltak, a zömök pedig közvetlenül a peremvonal mögött helyezkedtek el. A csatárokkal való harccal és a hegymászásban az ellenség kifárad, s mikor fáradtan a gerincre ért, abban a pillanatban ért a gerincvonalra a védők zöme is. Ott, pihenten és az ellenség tüzetől még érintetlenül mérhettek döntő csapást a támadóra.

FALU VÉDELME.

MEGJEGYZÉS: ① Szd. támpont állandó tartalékkal.
② Oszd. --- egyseges ---
③ Szd. --- tartalék nélkül.
④ Főtartalék

A védelemben épp úgy, mint a támadásnál is, a harc bevezetése a csatárláncok harcán kívül a *tüzérségi előkészítésből* állott.

Természetesen a technika sem a tüzérség, sem a gyalogsági löfegyverek hatását még nem tette döntővé. A *harcot a szurony döntötte el!* Erre vonatkozólag a szabadságharcban érvényes szabályzat ide vonatkozó pontja a következőképpen hangzik:

„A védletben a valóságos harc még csak azon mozzanatban kezdődik, midőn az ellenség a mellvédet megmászta. A tűz csupán eszköz közeledését megnehezbítni és nekie érezhető veszteséget okozni, de nem lesz soha elegendő egy elszánt ellenfélt visszatartóztatni. Az eldöntést ezért mindig szuronnal kell megvívni és minden sereg, melly a védletére bízott harczgátnát előbb elhagyja, mintsem belsejében kéztusára és szuronyviadalra került volna: *köteleességét nem tevé!*”

A védelem tehát mai szemmel nézve is egész korszerű elvek alapján épült. Elemei: az erődítés, az ellenlökés, a tűz és a mélység.

A táborba szállást „vizsga-őrjáratok” és „lappang őrök” (őrszemek, tábori őrök) biztosították.

Menetnél (egy önállóan menetelő zászlóalj esetében) az élen csatárlánc ment (él), amit kb. 200 m-re egy zártrendben menetelő szakasz és azt kb. 200 m-re egy századnyi elővéd zöm követett. E mögött kb. ismét 200 méterre csatárlánccal minden irányban biztosított zászlóalj zöm, azután a zászlóalj vonat, végül utóvéd menetelt.

Tűz.

A tüzérső döntőbb és lényegesebb része a gyalogsági zászlóaljok összefogott tüze volt. Emellett a tüzérség tüze másodrendű szerepet játszott.

A gyalogság tüzelési módja zászlóalj ösztűz,

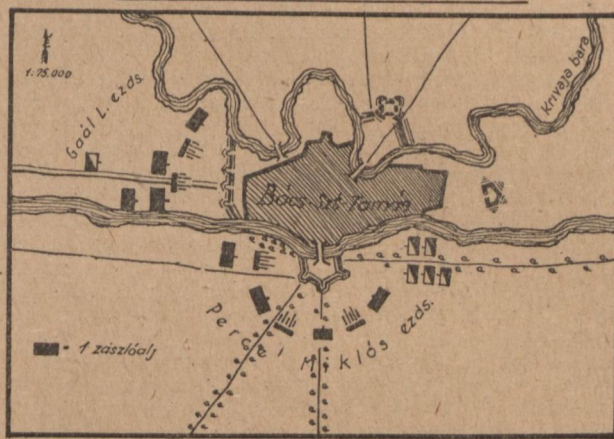
a századok egyes sorainak (három volt összesen) külön-külön, de soronként egyszerre vezényszóra történt tüzelése, végül a csatárok egyes tüzelése volt.

Általában az ellenségtől 200 lépésre kezdték meg a tüzet. Az utolsó tüzelés az ellenség előtt 50 m-re történt, amit már a szuronyroham követett. A csatártűz kivételével a tüzet vezényszóra, kardjelre és dob szóra váltották ki. Bár a tömegtűznél is megkivánták a honvédektől a célzott tüzelést, mégis e tüzelés lényege a tömegében és az erkölcsi hatásában volt.

Egészen más volt a csatár tüze. A láncszem egyes csatárai kötelesek voltak egymás tüzeléséhez igazodni (egy honvédnek mindig töltött puskával kellett lennie a három közül). Kötelesek voltak csakis határos távolságon belüli célra és csakis célzott tüzet leadni.

A lovassággal szemben a tömegtüzet 25—30 m-en belül alkalmazták, amely távolság löszabatosság szempontjából a legjobb volt

Szenttamás, megvétele 1849. IV. 9-án.

és a lovakra a legnagyobb hatást érte el a hang, füst és egyéb jelenségeinél fogva is.

A *harcazati elvek gyakorlati alkalmazása.*

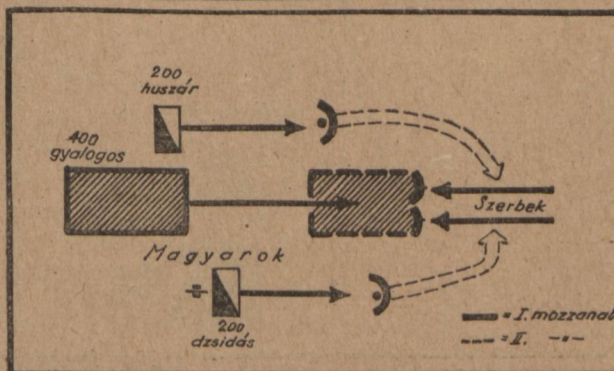
Előljáróban le kell szögezni, hogy a kor megkötöttségekkel és gátlásokkal teli harceljárasi elveit a magyar szabadságharc hadserege is magán viselte. A csapatok harcát nem a manőver, hanem a pillanatnyi helyzetek szerint változó lökemek és ellenlökemek jellemezték.

A magyar hadsereg harceljárását az egyes vezérek egyénisége is lényegesen befolyásolta. Az vezérenként is változott. A manőver legtöbb elemét a legváltozatosabb harcvezetést *Bemnél* látjuk. *Bem* harceljárására jellemző, hogy nála a tüzérség döntő szerepet kap. A tüzérséget — akkori mozgékonyágát meghazudtoló módon — rugalmasan alkalmazza. Mind a csatadöntésben, mind mellékfeladatoknál (pl. utóvédharc, arc-csoport, stb.-nél) nagy szerepet ad a tüzérségnek.

Bem és néhány más parancsnok kezében a magyar csapatok, ha nem is a fegyelmezett-ségükből, de a forradalmi lendületükből kifolyólag manőver-képesek. Más — és sajnos elég sok parancsnok — képzettségi hiánya miatt siker helyett vereséget, zavart és vereséget okoz.

A csapatok manőverképességére számtalan példát lehetne felhozni. Ezúttal egy tipikusan szép csatározásra, a verseci (1848 július 11-i) csatározásra utalok. Versec magyar helyőrségét (400 gyalogos, 200 dzsidás, 200 huszár és 4 drb löveg) szerb felkelő csapatok támadták meg. Ezek támadólagos előnyomulására a ma-

Versec-i harcok, 1848. VII. 11.

gyár helyőrség azonnal ellentámadással válaszolt és a gyalogos zömmel archban, a dzsidás- és huszárszázadokkal pedig két oldalról támadta meg a szerb csapatokat. A szerbek kb. ötszörös túlerőben voltak. A harcot mégis a magyarok határozott és gyors fellépése, továbbá a lovasság észszerű alkalmazása a magyarok javára döntötte el.

Más példa a manőver sikeres alkalmazására Chetz alezredes 1848 december 20-i, a zsidói ütközetben folytatott csatározása. Lényeg, hogy a túlerőben lévő román népfelkelő és osztrák sorsgyalogság hátába székely népfelkelő gyalogos és huszárszázadokat küld. Ezek elenyésző erejük ellenére is képesek a nyomasztó túlsúlyban lévő ellenséges zömöt úgy megzavarni, hogy Chetz tervezett visszavonulását könnyen végrehajthatja.

Viszont a manőver nem helyes alkalmazására a perlaszi ütközet ad kiváló példát. A magyar részről parancsnokló Kiss Ernő ezredes súlyát a jobbszárnyra helyezi és azt így az ellenséges megerősített táborral szemben arctámadásra viszi. Erzi, hogy a harc lényege nem itt, hanem a balszárnyon lesz. Lovasságát helyesen oda viszi, de nincs annyi erő az elhatározásában, hogy rá merné vinni a lovasságot a perlaszi útra, az ellenség hátába.

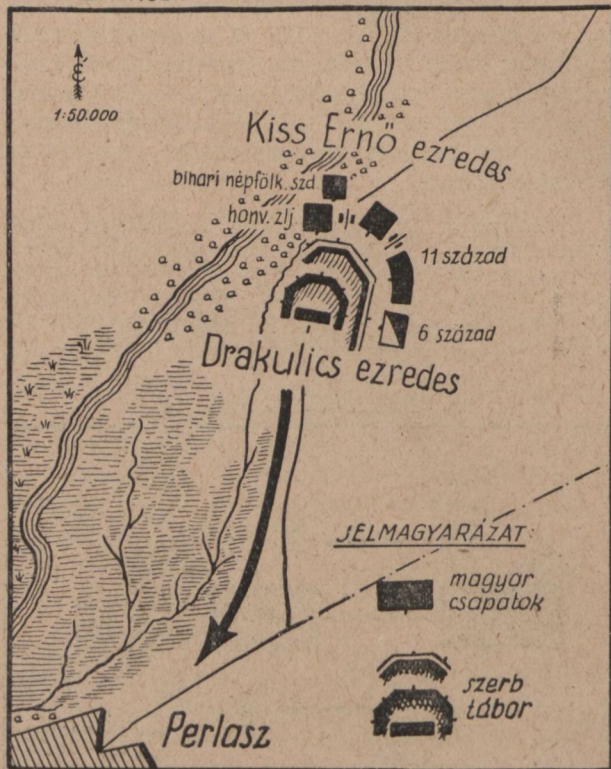
Kiváló példa Szenttamás elfoglalása is a csapatok kiváló harci szellemére és lendületes támadásra. De példa a nem teljes elhatározás, a siker kiaknázása, a kínálkozó teljes bekerítés és a megsemmisítés elmulasztására is.

1849 április 3-án Perczel Mór tábornok a megerősített Szenttamáson lévő szerb felkelő erők megsemmisítésére indul.

Szenttamást kb. 5000 szerb felkelő és osztrák sorkatona és 18 löveg védi. A támadó Perczel Mór ereje kb. 5000 gyalogos, 6 lovasszázad és 30 löveg. Perczel erejét a Ferenc-csatornától délre, valamint a Krivaja baránpatak és a Ferenc-csatorna közötti területen vonultatja fel. Teljesen nyitva hagyja a megerősített Szenttamásból észak felé kivezető utakat és ezek biztosítására északi irányban kiépített hídfőállást.

A csapat harcos szellemben küzd. A szegedi önkéntes nemzetőrzászlóalj parancsnoka

PERLASZ-I ÜTKÖZET 1848. IX. 2-ÁN.

kezébe ragadja a csapatzászlót és elsőnek rohan a déli hídfő sáncaira.

Perczel harcászati elgondolása, mint már fentebb rámutattam, helytelen volt. A csapatok lendületes támadása mégis sikerre vezet. A teljes bekerítés helyett a csapatok lökemen után intéznek az ellenség közepe ellen. A város szívébe jutnak, ezzel a város nyugati részében harcoló ellenség helyzetét tartthatatlanná teszik, úgyhogy az ellenség kénytelen a várost kiüríteni és az el nem zárt északi hídfőn keresztül elmenekülni.

A magyar forradalmi csapatok támadása elsöprő erejű, de bármily elszántan és eredményesen harcolnak a szerb felkelőkkel szemben vívott arc-csatában, harcuk nem vezethet az ellenség teljes megsemmisítéséhez, mert a bekerítés lehetőségét a magyar vezér elmulasztja.

A legtöbb manővert Bem csapatai harcában látunk, természetesen ez Bem kezdeményező, szellemes egyéniségének következménye. A legsúlyosabb helyzetben is a szelindeki és vizaknai csatákban (1849 I. 24. és II. 4.) elég bátor ahhoz, hogy a túlerős ellenséges zömmel szemben ellentámadásba menjen át akkor, amikor az fölénye tudatában pihenni tér. Ellentámadást indít akkor, amikor az ellenség támadó zömében pillanatnyi zavart vesz észre.

Tehát míg a legtöbb vezetőt a gatlások csak lökemek megtervezésére teszik képessé, addig Bem a színlelés, a halogatás, az átkarolás, a tüzéség bátor alkalmazása és a manőverezés embere.

Nagyszzebennél serege zömét arctámadásra veti be, de módot talál gyalogos harcsoportnak hegyen és erdőn keresztül az ellenség hátába küldésére is.

Ahol valamely parancsnokában passzív magatartást lát, ott még annak hatáskörébe is belenyul és passzív védelem helyett az előrenyomuló ellenségbe támad. (Medgyes, 1849 III. 2—3.) A megzavart ellenséget még a sötétségben is üldözi.

A lovasság alkalmazása tekintetében mindkét fél a harcok túlnyomó részében helytelenül járt el. Nagy általánosságban csak csatalovasságként alkalmazták, felderítésben, üldözésben, halogatásban és más a lovasság sajátosságának megfelelő feladatokban nem. Az ütközetek egész sorában, ha még helyes szárnyon vagy oldalon alkalmazták is, nem voltak képesek bátran és erőteljesen az ellenség hátába küldeni. (Szenttamás, Perlasz.)

A felderítésre általában kevés súlyt fektettek. Természetesen ennek velejárója volt a műszaki felderítés teljes elhanyagolása is.

Híradás tekintetében mind a magyar szabadságharcosok, mind a szerb felkelők eredményesen alkalmazzák a „lármafa” módszerét. (Szurkozott rudak, vagy máglyák meggyújtása.)

Ha összevetjük a magyar szabadságharcos hadsereg kezében lévő szabályzatok szellemét, a szabadságharc során ténylegesen követett harceljárással, megállapíthatjuk, hogy

a magyar hadsereg lényegében tartotta magát a szabályzatokban lerögzített harcászati és harcvezetési elvekhez. Ezek a szabályok oly hadseregnek szóltak, melyben elnyomók vezettek kizsákmányolt és megfélemlített tömegeket.

A magyar szabadságharcos hadseregnek nem volt szüksége a zárt tömegű harcalakzatokra, mert a harcosokat nem a fejedelmi és ebből táplálkozó tiszti tekintély, sem a monarchia lelki terrorja hajtotta, hanem a forradalmi eszme fűtötte és így minden harcban a legnagyobb fokú harckészséget váltotta ki.

Mégsem tudtak könnyűszerrel megszabadulni bizonyos megkötöttségektől. Ennek oka a tisztikarban rejlett.

A szabadságharcos hadsereg tisztikara

magán viselte a világtörténelmet formáló forradalmak tisztikarának összes ismérveit. Nagy forradalmak idején a szabadságharcosok mindig igénybevesznek a régi rendszerből a közepső és magasabb vezetés számára tiszteket. Az így átvett tisztekben a forradalmi szellem és a régi rendszer által megrögzött alakosságok, formaságok és a tévesen értelmezett disziplina küzdenek egymással. A forradalom szempontjából mindig értékesebb az a vezetőelem, amelynek lényege a forradalmiság. Akit ez a világnézete visz a harcba és aki a harcban válik katonává. Míg az előbbi vezető típusból könnyen válnak árulók, addig az utóbbiból kerülnek ki a szenttamási sáncokat zászlóval a kézben rohamozó zászlóaljparancsnokok.

FÖLTÁMADOTT A TENGER...

Föltámadott a tenger,
A népek tengere;
Ijesztve eget, földet,
Szilaj hullámokat vet
Rémitő ereje.

Látjátok ezt a táncot?
Halljátok e zenét?
Akik még nem tudjátok,
Most megtanulhatjátok,
Hogyan mulat a nép.

Reng és üvölt e tenger,
Hánykódnak a hajók,
Süllyednek a pokolra,
Az árboc és vitorla
Megtörve, tépve lóg.

Tombold ki, te özönvíz,
Tombold ki magadat,
Mutasd mélységes medred,
S dobáld a fellegekre
Bószült tajtékodat;

Jegyezd vele az égre
Örök tanuságul:
Habár fölül a gálya,
S alul a víznek árja,
Azért a víz az úr!

(Pest.)

Petőfi Sándor

Landsedelli: Bem Nagyszzebennél.

Szinyei P. festménye.

Az előőrs.